

Sovereignty of The Elites, Meritocracy and Modern Islamic Civilization

* MohammadMahdi Ansari

* Assistant Professor, Research Institute of Cultural, Social and Civilization Studies, Tehran, Iran.
mmdi.ansari@gmail.com

Received: 23.01.2024

Accepted: 21.04.2024

P.129-152

Abstract

Paying attention to the category of elite governance and placing competent and capable people in policy-making and decision-making positions is one of the important and strategic issues in the development and progress of any political and intellectual system. Every political system that aims for progress and excellence must try to identify and employ the most competent and capable people in the arena of political power and entrust the advancement of affairs to them. If the elites and government officials have competence and intelligence in their decision-making, we can undoubtedly hope that they will achieve both the outlined perspectives and material and spiritual progress and the establishment of prosperity and justice, which are among the most basic human ideals. He prepared the necessary grounds and platforms to achieve the new Islamic civilization. In this article, we want to show with the method of thematic analysis, how by making educated and competent people who have the necessary "competence" to assume social responsibilities, the path of the country's progress can be paved and basic steps can be taken in modern Islamic civilization with meritocracy. Our hypothesis is that until meritocracy is institutionalized, it is not possible to reach civilization and take steps in this way. We believe that without meritocracy, the Iranian and Islamic society will never see the face of modern civilization and civilization..

Keywords: meritocracy, agents, civilization, modern Islamic civilization.

Corresponding Autho: MohammadMahdi Ansari - Mmdi.ansari@gmail.com

Introduction

Currently, the tourism industry has found a special place in the economy of countries and plays an active and effective role in improving the economic, social and cultural structure, especially in developing countries (Anderson et al, 2015: 54). The volume of international exchanges shows that this industry in the world (more than 20% of all international exchanges) begins with the flow of domestic tourism, and in some countries, foreign exchange earnings from this industry are one of the main sources for strengthening the national economy and their growing development. is considered (Nikolich et al, 2012: 42). Rural tourism is also considered a part of the huge tourism industry, which can play a major role in empowering local people, diversifying the growth of the economy, and creating new job opportunities in close connection with other economic sectors (Zaeri and Khosravipour, 2015: 8). Rural tourism is all tourism activities in the rural environment with regard to the traditional rural culture and context, rural arts and industries, traditional customs, which includes agricultural tourism, green tourism, farm tourism (Qadri, 2013). : 22). Thus, creating new job opportunities and establishing close connections with other economic sectors are also among the other benefits of rural tourism development. The expansion of rural tourism through influence and influence in all aspects of rural life, unconsciously puts them on the path of development.

Qasran river district in Shemiran city with four urban districts including "Oshan, Fasham, Migun and Shamshak" or the city of "Qasran" and its villages, has unique features in terms of the economic development process as well as its geographical location. Since rural areas are a vulnerable source and susceptible to economic changes, especially experience has shown that wherever tourism is spread spontaneously and haphazardly without effective planning and management, it brings adverse consequences and in the long run, its problems are more than benefits. It is done. Therefore, considering the importance of the subject and recognizing the economic reflections of rural tourism, we can provide a model for improving the rural tourism industry in this region by upgrading the economic indicators in the Rudbar Qasran section of Shemiran city. Therefore, according to the contents expressed in this research, an attempt is made to answer the question, which economic index will be more effective in the development of the rural tourism industry?

Background

Attention to the issue of rural tourism expanded from the 1950s onwards, and in the 1960s and 1970s, more attention was paid to the economics of rural tourism for farmers and local communities. Rural tourism is important from two aspects, one as a global wide activity and the other is its role in the development of regional and local policies (Attarzadeh and Mahmoudi Zarandi, 2016: 19).

There are three perspectives on the relationship between tourism and rural development: first; He considers tourism as a strategy for rural development. Second; Tourism is considered as a policy for the reconstruction of rural settlements. Third; He considers rural tourism as a tool for sustainable development (Rakanuddin Eftekhari and Qadri, 2011: 31-35).

Sustainable tourism is based on three basic principles: 1) environmental protection; 2) respecting the local culture and protecting it; 3) Sustainable tourism destination economy (Zia Sheikhul Islami, 1392: 12). Rural development is a multi-dimensional process, the subject of which is to improve and improve the quality of life of the vulnerable rural strata (Guderzi Soroush, 2010: 95). For the sustainable development of rural tourism, effective economic indicators and criteria, environmental considerations and cultural-social values of the local community should be comprehensively considered. Therefore, such indicators are mostly tools that are used at the local management level. The use of such tools in order to determine a new strategy in the field of rural tourism development can play an important role in diversifying the economy of rural communities and the foundation for creating new

opportunities in rural areas, including the creation of profitable employment in the non-agricultural sector, increasing the income of villagers, mutual satisfaction of villagers, and public participation. reduce the migration of villagers to cities (Samani et al., 2012: 30).

Research Method

This research is applied based on purpose and descriptive-analytical in terms of method. The statistical population of the research includes 2478 heads of families living in the villages of Rudbar section of Qasran.

In this research, in order to determine the sample size of ten villages of Rudbar Qasran (Imame Bala, Lalan, Zardband, Rudak, Hajiabad, Ahar, Eagle, Rote, Zaygan, Abnik) according to geographical distribution and population, the number of 93 households was calculated using Cochran's formula. 100 questionnaires were distributed for higher accuracy.

Research Findings

The results of the questionnaire data analysis show the sample based on gender (81% male), age (55% over 40), marital status (64% married), native status (48% native) and length of stay (40% less than 10 years and the rest more).

To evaluate the criteria of economic factors from the point of view of heads of families living in the villages of Rudbar Qasran, based on the studies, a total of 35 items in the form of a Likert scale were used.

Based on the investigations; The positive economic effects of rural tourism in the target area; In the order of priority indicating; The increase in employment opportunities is at the highest rank, which has increased the income and improved the livelihood of the resident families. Because the presence of tourists and nature walkers is an opportunity for the villagers who make a living through agriculture and animal husbandry and other such activities to earn money by renting suites, rooms, gardens, land, etc. and strengthen the economic base of the region. Tourism in this area has been considered as a major and very effective economic factor in recent years, and its expansion has provided economic activities and various jobs and new job opportunities, which are mostly service oriented and attract non-native people in agricultural jobs. , animal husbandry, restaurants, guest houses, etc.; Also, with the changing needs and demand for consumer goods and services, today we witness the increase of markets and service supply centers such as; Shops, stores, restaurants, guest houses, rental houses are in the study area due to the wide acceptance of tourists and nature lovers.

The findings of the research show that there is a significant relationship between positive and negative consequences, because positive effects on the other hand cause negative developments and reflections, and in addition to the positive aspect, on the other hand, it brings negative consequences.

Also, the findings of this research indicate that rural tourism has imposed many economic costs with negative effects on this area; In such a way that we see the most negative impact on the increase in the price of land and housing.

. With the arrival of tourists to this region during the tourism seasons, the demand for goods and services, especially food, has increased, thus leading to an increase in the price of goods and services. In this way, despite the increase in the income of the residents, the cost of living of the villagers also increases, and this has caused high economic costs to be imposed on the host society, especially the low-income strata. The seasonal nature of tourism and the incomes from the agricultural sector have caused a decrease in the employment of young people and the stagnation of agricultural and animal husbandry activities.

Also, income distribution in villages is not fair among participants in tourism activities. In fact, the benefits of tourism are concentrated in the hands of investors, government institutions, etc. The imbalance in income distribution and economic imbalance in the region causes them to be dissatisfied with the development of tourism, and due to the increase in the price of land, goods and services in the studied villages and the people of the region who are

not directly employed in this sector, the main burden is to become expensive. They carry consumer services. This has negative economic and social repercussions. According to one of the principles of sustainable development, there should be equality in the distribution of benefits from development in the society. Tourism growth should be managed and planned in order to spread the benefits as much as possible throughout the destination community. In this way, its benefits have been maximized and the residents also support its development by receiving the benefits of tourism. These findings with the results of studies; Zarafshani et al. (2012), Kordalo and Ahmadi (2019) and Esmailpour (2014) who state that there is a significant relationship between tourism development and economic dimensions are consistent. Also, the findings with the research of Naji (2017), Ibanescu (2018) and Giannakis (2014) that develop rural tourism in mountainous and sensitive areas; They consider suitable opportunities for employment, income increase, entrepreneurship, investment; Matches.

حاکمیت شایستگان، شایسته‌سالاری و تمدن نوین اسلامی

*محمد مهدی انصاری

* استادیار پژوهشگاه مطالعات فرهنگی، اجتماعی و تمدنی، تهران، ایران mmdi.ansari@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۰۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۰۳

ص: ۱۲۹-۱۵۲

چکیده

توجه به مقوله حاکمیت نخبگان و قرار گرفتن انسان‌های شایسته و توانمند در مناصب سیاست‌گذاری و تصمیم‌سازی یکی از موضوعات مهم و راهبردی در توسعه و پیشرفت هر نظام سیاسی و فکری است. هر نظام سیاسی که پیشرفت و تعالی را برای خود هدف‌گذاری کرده باید تلاش کند شایسته‌ترین‌ها و توانمندترین‌ها را در عرصه قدرت سیاسی شناسایی و به کارگیرد و پیشبرد امور را به آن‌ها بسپارد. اگر نخبگان و کارگزاران حکومتی، از شایستگی و هوشمندی در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌های خود برخوردار باشند بی‌شک می‌توان امیدوار بود که هم به چشم‌اندازهای ترسیم شده و هم به پیشرفت مادی و معنوی و استقرار رفاه و عدالت که از جمله اساسی‌ترین آرمان‌های بشری هستند دست یافت و هم زمینه‌ها و بسترهای لازم برای نیل به تمدن‌سازی نوین اسلامی را تمهید کرد.

در این مقاله با روش تحلیل مضمون می‌خواهیم نشان دهیم که چگونه با حاکم ساختن انسان‌های فرهیخته و شایسته که از «اهلیت» لازم در تصدی مسئولیت‌های اجتماعی برخوردارند، می‌توان مسیر پیشرفت کشور را هموار کرد و با شایسته‌سالاری گام‌های اساسی در تمدن‌سازی نوین اسلامی برداشت. فرضیه ما این است که تا شایسته‌سالاری نهادینه نشود، امکان رسیدن به تمدن‌سازی و گام برداشتن در این راه وجود ندارد. بر این باوریم که بدون شایسته‌سالاری جامعه ایرانی و اسلامی هیچ‌گاه روی تمدن نوین و تمدن‌سازی را نخواهد دید.

بر همین اساس در مجموع، تم‌های اصلی و فرعی با هم مورد بررسی قرار گرفته‌اند و ۳۱ مفهوم استخراج شده از محتوای پژوهش و مصاحبه‌های انجام شده رابطه معناداری با هم پیدا کرده‌اند. ۳ تم اصلی عبارت هستند از وضعیت مدیریتی، وضعیت به کارگیری و وضعیت اجتماعی و فرهنگی. سایر مفاهیم در قالب ۶ تم فرعی دسته‌بندی شده است.

واژه‌های کلیدی: شایسته‌سالاری، کارگزاران، تمدن، تمدن نوین اسلامی.

نوع مقاله: علمی

۱- مقدمه

در نظر گرفت. بنابراین برای پرهیز از آسیب‌های حاکمیت ناشایستگان، برقراری نظام مبتنی بر «نخبه‌گرایی» و «شایسته‌سالاری» ضرورت تام می‌یابد. هر نظام سیاسی و هر ایدئولوژی و مکتبی که قدرت سیاسی را به دست گرفته تلاش می‌کند کارگزاران، مدیران و نخبگان سیاسی خود را اولاً از میان بهترین‌ها، هوشمندترین‌ها، متعهدترین‌ها، وفادارترین‌ها و کارآمدترین‌ها برگزیند و ثانیاً افرادی را بر مبنای چارچوب‌های نظری و مطلوب‌های نظری و عینی خود

استمرار، بقا و تعالی هر نظام سیاسی و فکری وابسته به حضور و فعالیت افراد شاخص و ممتازی است که در عرصه سیاسی و اجتماعی به عنوان افراد شایسته، برگزیده و نخبه تلقی می‌شوند. از دیرباز در اندیشه‌های بشری و در میان فلاسفه سیاسی قدیم و جدید این سؤال جدی و بنیادین وجود داشته که اساساً حاکمیت حق چه کسانی است و مردم باید وادی قدرت سیاسی را به چه افرادی با چه ویژگی‌هایی واگذار کنند. این مبحث را باید مقدمه‌ای برای دغدغه حاکمیت شایستگان و تحقق اصل شایسته‌سالاری

کارگزاران شایسته و صلاحیت داری است که امکان تحقق این حرف‌ها را فراهم کنند.

۲- شایستگی و شایسته‌سالاری

شایسته کیست؟ و شایستگی چیست؟ اصل شایسته‌سالاری، متضمن شناخت فرد شایسته و تعریف شایستگی است، لذا شایسته‌سالاری یعنی فرد را در منصب و شغل مرتبط قرار دادن. خصوصیاتمانند دانش، تیخ، تجربه و تعهد اخلاقی از جمله ویژگی‌هایی است که فرد شایسته با آن تعریف می‌شود. ارتباط ظریفی بین دو مقوله «نخبگی» و «شایستگی» وجود دارد: نخبه عموماً واجد ویژگی خای ذاتی و اکتسابی است اما فرد شایسته بیشتر استعدادها و توانایی هایش را به نحو تجربی و اکتسابی به دست آورده است.

توماس هابز، «شایستگی» را قدرت یا توانایی خاصی می‌داند که دارنده آن شایسته آن به شمار می‌رود و این توانایی خاص معمولاً صلاحیت یا استعداد خوانده می‌شود. [۲۳]

یکی از اهداف بنیادین در پرورش نخبگان، حاکم ساختن اصل شایسته‌سالاری در واگذاری مناصب و مسئولیت‌های اجرایی و سیاسی جامعه به افراد است. به همین دلیل اگر به جای تعبیر نخبه‌پروری بخواهیم تعبیرات جایگزینی استفاده کنیم جامع‌ترین آن‌ها «شایسته‌پروری» است، زیرا می‌خواهیم به پرورش «نفوس مستعد» و به تعبیری بیدارسازی استعدادهای نهفته در افراد بپردازیم.

در رویکرد شایسته‌سالاری می‌خواهیم شایستگیان، زبدگان و خبرگانی را برای حل و آینده جامعه تربیت کنیم که به عنوان افرادی جریان ساز و ایده پرداز در وادی اجتماع و سیاست فعالیت کنند و اهداف و آرمان‌های نظام سیاسی را با لحاظ همه ظرایف و ملاحظات فرهنگ ایرانی - اسلامی از یک سو و متغیرهایی چون تغییر نسل‌ها، چشم‌اندازهای جهانی، تهدیدها و مخاطرات بین‌المللی، آسیب‌های درونی و ... از سوی دیگر پیش ببرند.

مقوله شایسته‌سالاری یکی از شعارهای اصیل و بنیادین اندیشه سیاسی اسلام است. سیره نبوی، سرشار از عنایت پیامبر اسلام (ص) به کاردانی کارگزاران و دقت در گزینش سزاوارترین آن هاست، تا جایی که حضرت حتی در جزئی‌ترین امور نیز کار را به کاردانان و اهل فن می‌سپردند.

شناسایی و پرورش داده و در مناصب و جایگاه‌های لازم به کارگیرد. از همین رو «شایسته‌سالاری» به عنوان یک رویکرد حکیمانه و عالمانه برای حفظ قدرت سیاسی و بقای آن و پیشرفت و ترقی مستمر پذیرفته شده است. بعد از انقلاب ۱۳۵۷ و در جمهوری اسلامی نیز تلاش شده است تا کارگزاران و رجال سیاسی متناسب با اهداف و مأموریت‌های نظام سیاسی نوپا به کار گرفته شوند. در این مسیر هر چند بعضی خطاها، اشتباهات و گزینش‌های قابل تأمل و بعضاً پرهزینه‌ای نیز اتفاق افتاده اما تلاش شده است تا از طریق برخی نهادها، احزاب، دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه افرادی آشنا، متعهد و منطبق با تفکر و اندیشه سیاسی اسلام به کار گرفته شوند.

نخبگان و رجال سیاسی پس از انقلاب اسلامی غالباً روحانیون و فعالان و مرتبطین نهضت امام خمینی(ره) بوده و یا از میان کسانی که در جریان تثبیت و استقرار انقلاب متحمل هزینه شدند (خانواده شهدا، رزمندگان و فرماندهان جنگ) انتخاب شده‌اند. اما آیا همه این‌ها، افرادی شایسته و توانمند بوده اند؟ آیا این افراد و کارگزاران به کار گرفته شده در حدود پنج دهه پس از انقلاب متناسب با آرمان «تمدن‌سازی» و «تمدن‌سازی نوین اسلامی» بوده‌اند؟ پرسش اصلی ما این است که چگونه می‌توان بین شایسته‌سالاری و حرکت در مسیر و فرآیند تمدن‌سازی ارتباط برقرار کرد؟

فرضیه و مدعای ما در این مقاله این است که با وجود شایستگیان و حاکمیت شایسته‌سالاری، حرکت در مسیر تمدن‌سازی سهل‌تر و امکان‌پذیرتر می‌شود. به عبارت دیگر به نحو واقعی (و نه شعاری و سلیقه‌ای)، اگر شایستگیان در قدرت و حاکمیت به کار گرفته نشوند و شایسته‌سالاری به مفهوم حقیقی خود در نظام مدیریتی و سیاسی کشور نهادینه نشود هیچ امیدی به امکان قدم برداشتن در مسیر نیل به پیشرفت و توسعه و تمدن‌سازی وجود ندارد. بدون شایسته‌سالاری، سخن از تمدن‌سازی و تمدن نوین اسلامی - ایرانی اساساً امکان‌پذیر نبوده و پرداختن به آن گزاره‌گویی و توهمی بیش نیست. از سوی دیگر، بحث اصلی در تمدن، عینیت بخشیدن به حرف‌ها و تئوری‌ها و آرمان‌هایی است که در نظام جمهوری اسلامی طرح و تکرار شده است: آزادی، عدالت، معنویت، پیشرفت، تمدن‌سازی، قدرت اول اقتصادی منطقه و... بدیهی است که عینی شدن این شعارها منوط به حضور رجال،

مدیران شایسته و به کارگیری آن‌ها بر اساس تجارب کشورهای چون سنگاپور، مالزی، فنلاند، ژاپن و کره جنوبی مؤید اهمیت راهبردی و اثر بخشی اصل شایسته‌سالاری است.

واژه «شایسته‌سالاری»^۱ اولین بار توسط مایکل یانگ (۲۰۰۲-۱۹۱۵) جامعه شناس بریتانیایی، به کار برده شد. او در کتاب معروف خود موسوم به «در پیدایش شایسته‌سالاری»^۲ (۱۹۵۸) عنوان می‌کند که شایسته‌سالاری سیستمی است که رهبری به واسطهٔ نخبگان را مهیا می‌سازد. شایسته‌سالاری بنا به تعریف او عبارت است از حکومت کسانی که شایسته این کار تلقی می‌شوند. در کتاب یانگ، شایستگی با «هوش» و «تلاش» برابر دانسته شده که دارندگان گانش در نخستین سال‌های زندگی شناخته و برای یک آموزش و پرورش عمیق، مناسب برگزیده می‌شوند [۲۵]. شایسته‌سالاری به تعبیر یانگ سیستمی است که نقش‌های اجتماعی را به افراد بر اساس توانایی آن‌ها می‌دهد و هیچ مزیت دیگری (ثروت، نژاد، طبقه اجتماعی، اصل، نسب و...) لحاظ نمی‌شود. به باور یانگ، شایسته‌سالاری یعنی این که رهبران و مدیران باید بر اساس توانایی‌های ممتازشان برگزیده شوند نه چیز دیگر.

در فرهنگ لغت اندیشه مدرن فونتانا،^۳ واژه شایسته‌سالاری این گونه تعریف شده است: «شایسته‌سالاری سیستمی است که رهبری در آن به واسطه نخبگان صورت می‌گیرد و هدف این است که افراد شایسته و برگزیده، پست‌های فرماندهی و مدیریت را در سلسله مراتب اداری اشغال نمایند.»

طرفداران شایسته‌سالاری می‌گویند این نظام عادلانه‌تر و مولدتر از سایر نظام‌ها بوده و امکان پایان یافتن تفاوت‌ها در زمینه جنسیت و نژاد و... را فراهم می‌کند و هر فردی بر اساس توانایی‌های ذاتی و اکتسابی خود پله‌های ترقی را طی می‌کند. گاه شایسته به معنای دارای صلاحیت و گاه معادل کارآمد یا با کفایت آورده شده اما همچنان که از واژه مریتوکراسی بر می‌آید Merit به معنای Ability است که در حقیقت جامع تمام معنای مذکور می‌باشد.

از منظر امام علی(ع)، در مسند حکومت باید رهبران و کارگزاران صاحب صلاحیت به ویژه از حیث تقوا، دانش و توانایی انتخاب و به کار گرفته شوند زیرا مدیریت جامعه، احتیاج به لیاقت و استعداد خاص دارد و بر سبیل عدالت، تنها صاحبان استحقاق، شایستگی نشستن بر مسند انجام چنین اموری دارند. در عین حال عدالت ایجاب می‌کند که تواناترین، زاهدترین و دانشمندترین فرد از سایرین اولی باشد [۱]. در نهج‌البلاغه یکی از شروط اصلی زمامدار اسلامی، کفایت و کاردانی معرفی شده است. بنابراین مدیری مشروعیت دارد که در حوزهٔ تمشیت امور مردم با کفایت‌تر و کاردان‌تر باشد.

به هر روی شایسته‌سالاری بحث جدیدی نیست، بلکه با شروع زندگی اجتماعی انسان‌ها پا به عرصهٔ وجود گذاشته است. حتی در مطالعه زندگی جانوران هم ملاحظه می‌شود که حیوانات واجد شرایط، هدایت اعضای گروه را بر عهده دارند. در دنیای معاصر بیش از هر زمان دیگر، بقا و دوام حکومت‌ها و سازمان‌ها در گرو نظام شایسته‌سالاری و سپردن کار به کاردان بوده است.

طی دهه‌های گذشته در جوامع مختلف شاهد تغییرات اساسی در نگرش به رفتارها و توانایی‌های انسان بوده‌ایم. این مباحث بیشتر در علم مدیریت دنبال شده که در صد بوده با بهبود توانایی‌های نیروی انسانی، به اهداف سازمانی نائل آید. در مدیریت منابع انسانی، ایجاد و پرورش و حفظ سرمایه‌های انسانی برای دستیابی به اهداف فردی و سازمانی دنبال می‌شود و حرکت به سمت «شایسته‌سالاری» امری حتمی و شناخته شده فرض می‌شود. بر این اساس، پدیده‌ای که در علم مدیریت از آن به عنوان «سیستم شایسته‌سالاری» یاد می‌شود، پدیده‌ای است که با ظرفیت، خلاقیت و سخت کوشی مدیران و کارکنان، مزیت خود را تعریف می‌کند. در این مدل، سیاست‌های مربوط به جذب و شناسایی، آموزش و پروراندن نخبگان و به کارگیری آن‌ها در مسندها و مناصب تصمیم‌سازی، اجرایی، قانون‌گذاری و نظارتی تدوین می‌شود. لذا برنامه‌ریزی برای شایسته‌سالاری و استفاده از نیروی نخبگانی و سرآمد جامعه یک «برنامه‌ریزی استراتژیک» هم قلمداد می‌شود.

از طرف دیگر عدم بهره‌گیری از افراد شایسته و متخ نوعی فرصت‌سوزی است که رکود نظام‌های سیاسی و مدیریتی را در پی خواهد داشت. در مقابل رشد و تربیت رهبران و

1. Meritocracy

2. The rise of The meritocracy

3. The Fontana

کنفوسیوس، شایستگی از آموزش و تعلیم به دست می‌آید.» [۱۱].

بر اساس همین آموزه‌های کنفوسیوس، بوروکراسی دقیقی بر پایه اصل شایسته‌سالاری در چین باستان بنیادگذاری شد و تدبیر امور جامعه به افراد صلاحیت‌دار آموزش داده شد. بزرگترین آرزوی کنفوسیوس تشکیل حکومتی صالح، عدالت گستر و ارزش مدار بود. به فرازهایی از دیدگاه کنفوسیوس در این خصوص توجه کنید:

❖ نیکبختی، ترقی و رونق یک کشور به صلاح نفس، پاکی طینت و فضیلت‌های اخلاقی حاکمان و مسئولان وابسته است. وظیفه اصلی حکومت، سامان دادن کارهای کشور و ملت است به طوری که هر کسی از صدر تا ذیل وظیفه خود را متناسب با جایگاه خود به خوبی در جامعه انجام دهد.

❖ اگر مأموران عالی رتبه، نظم را در کارهای خود برقرار سازند، مردم هرگز گستاخی نسبت به آنان روا نمی‌دارند و اگر بزرگان دولت، دادگری را به حد کمال برسانند، هرگز ملت به خود اجازه نخواهد داد تا از فرمانبری بگریزد.

❖ یکی از وظایف اساسی حکومت این است که برای ریاست ادارات، مأموران قابل و شایسته برگزیند، خطاهای کوچک را عفو کند و مأموران لایق و نیک سیرت و استوار را بر سر کارها بگمارد، برای این کار یک مسئولیت نخست باید افرادی را که به شایستگی و خوبی آراسته‌اند انتخاب کند، سپس در اندک زمانی خود مردم، مردان لایق دیگری را به او معرفی خواهند کرد.

❖ برای رسیدن به مقام دولتی مرد باید در درجه نخست صاحب دانش باشد و اگر چنین مردی صاحب فضایل اخلاقی نباشد مقام خود را گم خواهد کرد و اگر کسی به وسیله دانش به مقامی رسیده باشد و به وسیله فضایل اخلاقی هم بتواند آن مقام را حفظ کند، اما لیاقت و توان کافی برای آن مقام نداشته باشد ملت به او احترام نخواهد گذاشت و اگر کسی دارای سه صفت دانش، فضیلت و لیاقت باشد، اما نتواند به گفتار و کردار خود صورتی زیبا بدهد، هنوز به مرحله کمال نرسیده است [۱۱].

به اعتقاد کنفوسیوس در آموزش نباید هیچ تفاوتی میان طبقات مختلف وجود داشته باشد. بسیاری از تمجید کنندگان از آراء و اندیشه‌های کنفوسیوس مثل ولتر^۴ و

یک نظام شایسته‌سالار^۱ در پی به کارگیری افراد کاردان، صبور، با صلاحیت، پاکدامن و پاکدست، امانتدار، با کفایت، وظیفه شناس و... است [۲۶].

در دایره‌المعارف آزاد «ویکی پدیا» نیز در خصوص واژه «شایسته‌سالاری» آمده است: شایسته‌سالاری یک نظام حکومتی بر پایه شایستگی به جای ثروت، نژاد یا دیگر مؤلفه‌های موقعیت اجتماعی است. با این وجود، امروزه واژه شایسته‌سالاری اغلب برای اشاره به جامعه‌ای به کار می‌رود که کسب ثروت، درآمد و جایگاه در آن از طریق رقابت توزیع می‌شود. با این فرض که افراد برنده، شایسته بهره‌مندی از مزایای ناشی از برد خود هستند. حکومت‌های شایسته‌سالار به جای توجه به تفاوت‌های میان افراد از نظر طبقه اجتماعی، قومیت، یا جنسیت بر استعداد، آموزش رسمی و صلاحیت و شایستگی تأکید دارند. [۲]. شایسته‌سالاری همچنین بر پایه اصل فرصت برابر^۲ در مقابل قانون و برپایه آزادی افراد جامعه در بعد نژاد، جنسیت و مؤلفه‌های دیگر قرار دارد.

در مقام ارزیابی کلی راهکارهای تحقق نظام شایسته‌سالار، می‌توان مهم‌ترین استراتژی در جهت توسعه و اعتلای نظام مدیریت بر مبنای شایستگی را ایجاد بسترهای فرهنگی لازم و نهادینه کردن فرهنگ شایستگی در سازمان‌ها دانست. مسئله نظام شایستگی باید بیشتر به عنوان یک نگرش در رفتارهای مدیریتی ملاحظه شود تا ایجاد تئوری‌ها و نظریه‌ها و یک عزم ملی و خواست فراگیر در نظام سیاسی و مدیریتی کشور به وجود آید تا اجرای سیستم شایستگی و تعهد به نظام شایسته‌سالاری به یک باور تبدیل شود [۲].

کنفوسیوس^۳

یکی از اصول پایدار و بنیادین آموزه‌های کنفوسیوس (متولد پیش از میلاد) تأکید می‌کند که «هر گونه مقام اجتماعی و شهرت ناشی از آن باید بر پایه شایستگی به دست آید. بنا به اعتقاد کنفوسیوس، بهترین بودن در جامعه ناشی از بهترین بودن در توانایی انجام کار، کردانی و اخلاق است. تبار و وابستگی خانوادگی نمی‌تواند انسان را برای رهبری جامعه مناسب سازد. در دستگاه فکری

1. Meritocratic System
2. Equal Opportunity
3. Confucius

4. Voltaire

یک جنگ به سوی اسب چنگیز نیزه‌ای پرتاب کرده بود [۱۰].

اندیشه اسلامی در سیره انبیاء الهی نیز شایستگی، قدر و منزلتی ویژه دارد و خداوند شایسته‌ترین انسان‌ها را به پیامبری و رسالت مبعوث کرده است. در آیه ۲۴۷ سوره بقره بیان شده که قوم بنی‌اسرائیل به دلیل قلت دارایی و ثروت طالوت به پادشاهی او معترض بودند اما پروردگار حکیم، علم و نیروی بدنی فراوان طالوت را به آن‌ها گوشزد نمود و او را شایسته زمامداری اعلام کرد: «... قال ان الله اصطفاه عليكم و زاده بسطه فی العلم و الجسم و الله یوتی ملکه من یشاء و الله واسع علیم». در آیه ۱۰۵ سوره مبارکه انبیاء نیز تصریح شده است که: «ان الارض یرثها عبادى الصالحون» یعنی [حکومت در] این زمین را بندگان صالح من به میراث خواهند برد.

در سیره رسول خدا نیز در انتخاب افراد و سپردن مسئولیت به آنان اهلیت و شایستگی ایشان لحاظ می‌شد. فردی که در مسندی قرار می‌گیرد و شایستگی‌های لازم برای آن را ندارد. هم موجب تباهی خود می‌شود و هم آن کار را به تباهی می‌کشد. پیامبر (ص) می‌فرماید: «من عمل علی غیر علم کان مایفسد اکثر مما یصلح» کسی که بدون علم و آگاهی دست به عملی بزند فساد و تباهی او بیشتر است از کارهای سالم او [۲۰].

حضرت علی (ع) نیز در نامه خویش به مالک اشتر داشتن توانایی و کارایی را از مختصات و شرایط وزیران لایق بر می‌شمارد. در نامه ۵۳ نهج‌البلاغه واژه «نفاذ» به کار برده شده که از مصدر «نفاذیه» به مفهوم کارایی است.

شایان ذکر است که در زبان انگلیسی برای معنای کلمه «کارآمدی» از واژه (Competence) به معنای صلاحیت و سزاواری هم استفاده می‌شود. با این ملاحظه، می‌توان به جرأت اذعان و اقرار کرد که امام (ع) همواره بر شایسته‌سالاری و گزینش لایق‌ترین‌ها تأکید داشته‌اند. در فرازهای بسیاری با عباراتی مانند «صلاح الولاه»، «اصلحهم»، «خیرهم»، «علمهم»، «اقواهم»، «شفاعه الکفایه» و... اصرار داشته‌اند که صالح‌ترین، بهترین، عالم‌ترین، قوی‌ترین و با کفایت‌ترین کارگزاران در رأس تدابیر و مدیریتی جامعه قرار گیرند و از جمله در بندهای متعددی از نامه خویش خطاب به مالک اشتر گزینش فرماندهان، کتاب، منشیان و ... منوط به انتخاب سزاوارترین افراد و بهترین‌ها شده است [۲].

کریل^۱ به یکی از عقاید ابتکاری و انقلابی او اشاره کرده‌اند که در واقع سرآغاز مفهوم شایسته‌سالاری در اندیشه شرق باستان به شمار می‌آید؛ او «فضیلت» را جایگزین «اشرافیت» بر پایه خون کرد. بنا به گفته‌های او مردی با فضیلت از طبقه سوم (پایین) از طریق ارتقای ویژگی‌های مثبت خود می‌تواند به یک (Juni) (مرد اشرافی) انگلیسی شود. در حالی که پسری بی‌فضیلت از یک پادشاه تنها یک «مرد کوچک» است.

کنفوسیوس به هر فردی از هر طبقه‌ای اجازه می‌داد در کلاسش حاضر شوند و اصولاً از ساختارهای فئودالی جامعه چین حمایت نمی‌کرد. تدریس وی نیز در جهت تربیت پادشاهان آینده قرار داشت [۱۱].

هان فیزی^۲

علاوه بر کنفوسیوس دیگر فیلسوف چینی هم عصر او از نظام شایسته‌سالاری برای دولت و جامعه حمایت می‌کرد. اصل اساسی اندیشه فیزی سلطه طلبی قانون بود و عناصر شایسته‌سالارانه متعددی نیز در اندیشه وی وجود داشت. مهارت، هوش و ابتکار اهمیت تعیین کننده‌ای در اندیشه او داشت. با تلاش‌های فکری او رویکرد شایسته‌سالاری در سلسله کین^۴ به یک رویه مرسوم مبدل شد. فیزی و اندیشمند دیگری به نام شانگ یانگ^۵ در این امر دخیل بودند. قانون‌گرایی، به همراه ایده‌آل‌های شایسته‌سالاری و ضد اشرافی‌گری تا دو هزار سال بعد نیز به عنوان بخش مهمی در فلسفه چین خودنمایی می‌کرد [۱۱].

چنگیز خان^۶

شایسته‌سالاری مبنای اصلی انتخاب روسا و ژنرال‌ها در امپراتوری مغول بود. چنگیز خان انتخاب می‌کرد که چه کسی مناسب و شایسته ورود به زنجیره فرماندهان نظامی است. او حتی افرادی از میان ارتش‌های مخالف دشمن را که به رهبران خود وفاداری نشان می‌دادند بر می‌گزید و روی آن‌ها کار می‌کرد. برای مثال ژنرال جب^۷ در ارتش چنگیزخان، قبلاً یکی از سربازان سپاه دشمن بود که در

1. H.G.Creel
2. gentleman
3. Han feizi
4. Qin
5. Shang Yang
6. Genghis Khan
7. Jebe

۳. خودآگاهی، ۴. متانت، ۵. سازماندهی، ۶. تقسیم کار، ۷. زمان مند کردن کار، ۸. گزینش اصولی و علمی، ۹. انعطاف و رعایت مسائل روانی، ۱۰. انضباط و تقوا. (اخوان کاظمی، ۱۳۳، ص ۹۸) کارگزار سیاسی در تراز اندیشه سیاسی اسلامی می‌بایست به تمام این صفات یا اکثر آنها متصف باشد. بدیهی است هر گونه سیاست نخبه‌پروری و برنامه آموزش نخبگان و به کارگیری آنان نیز بایستی این صفات و خصایل را لحاظ نماید.

علی ابن ابیطالب (ع) که حکومت چهارسال و اندی ایشان اسوه‌ای تمام عیار از یک حکومت‌داری الهی و اسلامی است در نهج‌البلاغه و در سفارش به استانداران، حکام و امرای خود همچون مالک اشتر، عثمان بن حنیف و ... هدف اصلی از حکومت را اقامه حق و عدل و ایجاد امنیت و آرامش برای مردم و مؤمنان بیان می‌دارد. در واقع در سایه چنین وظایف خطیری است که سایر وظایف حکومت و کارگزاران حکومتی سامان می‌یابد و بستر لازم برای حرکت به سوی اهداف متعالی در دولت حق فراهم می‌شود. در واقع با صفات کمالیه زمامداران و حاکمان استعدادها شکوفا می‌شوند [۷].

۳- واژه تمدن؛ تعاریف و مفهوم شناسی

واژه «تمدن» مصدر عربی از باب «تفعل» و اسم مصدر است که در زبان فارسی از اصل عربی «مدینه» گرفته شده و به معنای اقامت در شهر و خو گرفتن مردم آن به کار رفته است. در فارسی می‌توان آن را به شهرنشینی و پیدا کردن اخلاق شهری معنا کرد. مقصود از شهرنشینی و مدنیت نیز همین بوده که جامعه انسانی از حالت توحش و خشونت به آرامش و قانون مداری سوق پیدا کند. در «فرهنگ عمید» چنین آمده است: شهرنشین شدن، خوی شهری برگزیدن و با اخلاق مردم شهر آشنا شدن، همکاری مردم با یکدیگر در امور زندگانی و فراهم ساختن اسباب ترقی و آسایش خود [۱۶]. واژه تمدن^۱ در زبان انگلیسی به واژه‌های *civilis*، *civitas* و *civils* باز می‌گردد. واژه *civitas* معادل کلمه *poleis* یونان قدیم می‌باشد. هر سه واژه در واقع به معنای سیاسی^۲ و شهری^۳ هستند که به تعبیری یک دولت سازمان یافته را در برابر

امام علی(ع) همچنین به طور ضمنی در نامه خویش خطاب به مالک اشتر بر اصل شایسته‌سالاری تأکید می‌کنند که: «در استخدام کارکنان و فرمانروایان شفاعت و وساطت کسی را می‌پذیر مگر شفاعت شایستگی و امانتداری خود آن‌ها را» [۱۵].

حضرت امیر(ع) در فرایز دیگری می‌فرمایند: «آنان [بازرسان] را بر اساس خبرویت و شایستگی به کار بگمار و از روی روابط و امتیازات نابجا، آنان را به کار نگیر». (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳) همچنین می‌فرمایند: «زوال الدول باصطناع السفل» یعنی زوال دولت‌ها به واسطه به کار گرفتن افراد پست است (غرر الحکم و درالحکم، ج ۸۶، ۵۴). حضرت علی (ع) در باب اهمیت مدیریت و وجود مدیر ضروری است اما انجام کارهای مهم نیازمند مدیران توانمندی است که اهمیت و حساسیت کارها، آن‌ها را درمانده و مغلوب نسازد و کثرت کارها، موجب پریشانی و خستگی آن‌ها نشود و این ضرورتی است که در کلمات حضرت به مالک اشتر چنین عرضه شده است: «واجعل لراس کل امر من امورک رأساً منهم لایقهره کبیرها و لایتشتت علیه کثیرها» (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳) باید برای رأس هر کاری یک رئیس انتخاب کنی، رئیسی که کارهای مهم وی را مغلوب و درمانده نسازد و کثرت کارها او را پریشان و خسته نکند.

چنانچه بیان شد رشد، کمال و تعالی یک جامعه یا انحطاط و زوال آن به طور مستقیم، به نظام سیاسی آن بستگی دارد و به همین دلیل حضرت امیر(ع) تمام توان خود را بر بنیانگذاری یک نظام سیاسی قوی، سالم و کارآمد، یعنی همان نظام مبتنی بر عدالت متمرکز نمود و نخستین گام در این راه اصلاح هسته مرکزی حکومت، یعنی رهبران، والیان و مدیران جامعه بود. امام علی (ع) با این اعتقاد که: «... سزاوار به خلافت کسی است که بدان توانا تر باشد و در آن به فرمان خدا داناتر» (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۷۴) الگوی تمام عیار از حکومت شایستگان و نخبگان در اندیشه سیاسی اسلام ارائه داده است. در جای جای اندیشه حضرت علی(ع) اعتقاد به این مسئله که کار مردم جز به شایستگی زمامداران سامان نمی‌یابد، موج می‌زند.

صفات شایسته مدیریت از نگاه امام علی(ع)، که در نهج‌البلاغه مورد اشاره واقع شده در ۱۴ بند قابل ذکر است: ۱. علم و قدرت، ۲. شناخت و ارزیابی حوزه مدیریت،

1. civilization
2. political
3. urban

نبوغ، ابتکار و نوآوری است و در اثر تحولات و سیر تکامل جامعه، تمدن را پدیدار می‌نماید [۵].

«مالک ابن نبی» متفکر الجزایری در عین تفکیک دو مفهوم فرهنگ و تمدن، فرهنگ را روح تمدن می‌داند. نگرش وی درباره تمدن به نظریه‌ای در باب انسان و روش‌های تحقق انسانیت او در ضمن محیط طبیعی معین (خاک و زمان) نزدیک است. او تمدن را اینگونه تعریف می‌کند: «تمدن مجموعه‌ای از عوامل اخلاقی و مادی است که به یک جامعه فرصت می‌دهد برای هر فردی از افراد خود، در هر مرحله‌ای از مراحل زندگی از کودکی تا پیری همکاری لازم را برای رشد به عمل آورد و تمدن موجب مصونیت زندگی انسان و تامین روند حرکت و فراهم آوردن نیازمندی‌های فرد است و همچنین وسیله‌ای است برای حفاظت از شخصیت ملی و دینی او» [۱۳].

تعریف دکتر علی شریعتی از تمدن به بحث مالک ابن نبی نزدیک است. شریعتی در تعریف کلی از تمدن می‌گوید: «تمدن به معنای کلی عبارت است از مجموعه ساخته‌ها و اندوخته‌های معنوی و مادی جامعه انسانی، وقتی می‌گوییم ساخته‌های انسانی، مقصود آن چیزی است که در طبیعت و در حالت عادی وجود ندارد و انسان آن را می‌سازد. بنابراین ساخته انسانی در برابر ساخته طبیعت قرار می‌گیرد» [۱۴].

چنانچه ملاحظه می‌شود تمدن همچون بسیاری دیگر از مفاهیم علوم اجتماعی معرکه‌آرای مختلف بوده است. برای یک جمع‌بندی کلی دو رویکرد به بحث تمدن در اینجا ارائه می‌شود:

۱. بسیاری از صاحب نظران، تمدن را به مثابه «وضعیت برتر» تعریف نموده‌اند. این وضعیت برتر می‌تواند در گذشته تحقق یافته باشد. (رویکرد تاریخی)، یا ناظر به وضعیتی آرمانی درآینده باشد (رویکرد آینده نگر). گستره آن نیز می‌تواند در برگیرنده یک جامعه خاص باشد یا مجموعه‌ای از جوامع که در گستره جغرافیایی و فرهنگی مشترکی قرار دارند. گروهی دیگر نیز تمدن را به عنوان نوعی فرایند مدنیت آفرین می‌دانند که به نحوی سیر نزدیک شونده بی‌انتهای به سوی وضعیت آرمانی دارد [۸]. از این منظر، تمدن فرایندی است که یک گروه انسانی از رهگذر آن به حالتی آرمانی نزدیک می‌شود [۸]. چنین تعریفی از تمدن، ناظر به وضعیت آرمانی و ایده آل و نوعی مدینه فاضله است که گروهی از انسان‌ها در پی دستیابی

جامعه‌های قبیله‌ای قرار می‌دهد. واژه تمدن در زبان لاتین کلاسیک وجود ندارد و به نظر می‌رسد که ساخته دوران رنسانس باشد. در فرهنگ علوم اجتماعی «آلن بیرو»، واژه تمدن از ریشه CIVIS به معنای شهر گرفته شده است.

در قرآن کریم از ریشه م - د - ن یا ح - ض - ر که در عربی واژه حصار (تمدن) از آن ریشه گرفته چند واژه قرآنی است، قریه و قرن با این واژه ارتباط نزدیکی دارند و تقریباً همین معنا را می‌رسانند [۱۸]. قاموس «المنهل»، متمدن را به معنای متحصّر و مهذب گرفته و تمدن‌سازی را با افعال عربی تحضیر، متمدن، تهذیب و تثقیف یاد کرده است.

در تعریف اصطلاحی، طبق تعریف ویل دورانت دانشمند فرانسوی، تمدن را باید به شکل کلی عبارت از نظم اجتماعی دانست که در نتیجه وجود آن، خلاقیت فرهنگی امکان‌پذیر می‌شود و جریان می‌یابد. در مقوله تمدن، به چهار رکن و عنصر اصلی بر می‌خوریم؛ پیش‌بینی و احتیاط در امور اقتصادی، سازمان سیاسی، سنن اخلاقی و کوشش در راه معرفت و بسط هنر. بدین صورت می‌توان گفت تمدن در هر ملتی نشانه تعالی و پیشرفت آن ملت است [۱۹].

«ابن خلدون» از دانشمندان بزرگ اسلامی نخستین بار «العمران» و «الحضاره» را مرادف معنایی تمدن دانسته و اجتماع و تعاون، وجود دولت و قانون و نظم را از ارکان مهم تمدن دانسته است [۱۹]. وی را باید از نخستین دانشمندان علم الاجتماع دانست که تمدن را به مفهوم امروزی به کار بسته است.

«بیلز و هویجر» در مورد تمدن چنین می‌نویسند: همه تمدن‌ها و از جمله تمدن‌های بزرگ امروزی و عهد باستان، فقط نمونه‌های خاصی از فرهنگ به شمار می‌روند که از نظر کمیت محتوایی‌شان و پیچیدگی الگوبندی‌شان از یکدیگر متمایزند ولی از لحاظ کیفیت، با فرهنگ‌های اقوام به اصطلاح نامتمدن فرقی ندارد. (همان)

«سامویل هانتینگتون»، تمدن را بالاترین گروه بندی فرهنگی و گسترده‌ترین سطح هویت فرهنگی به شمار می‌آورد [۲۴]. «هنری لوکاس» تمدن را پدیده‌ای به هم تنیده می‌داند که همه رویدادهای اجتماعی، سیاسی و حتی هنر و ادبیات را در بر می‌گیرد [۲۱]. «آرنولد توین بی» مورخ معروف معتقد است تمدن حاصل نبوغ اقلیت مبتکر و نوآوران، یعنی طبقه ممتازی در جامعه که واجد

بدان هستند. برخی از اندیشمندان مسلمان چنین نگرشی به تمدن دارند.

۲. رویکرد دیگری در تعریف تمدن وجود دارد که از منظری کلان و با نگرشی سیستمی، تمدن را به مثابه کلان نظام اجتماعی در نظر می‌انگارد که متشکل از خرده نظام‌های گوناگون یا کل‌های یکپارچه‌ای است که مجموعاً یک نظام یا یک کل واحد را تشکیل می‌دهند. از این منظر، تمدن به نظام‌های بزرگ سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اشاره دارد که از نظر جغرافیایی، واحد کلانی را در یک قلمرو پهناور دربر می‌گیرد [۳]. هر یک از نظام‌های مذکور، دارای یک بعد فکری و نظری و یک بعد عینی و عملی هستند که مجموعاً یک تمدن را شکل می‌دهند. این نظام‌ها باید دارای ویژگی‌های خاصی باشند تا منجر به تمدن گردند. مهم‌ترین این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱. این جهانی بودن؛

۲. وجود انسجام، هماهنگی و همسویی میان عناصر و خرده نظام‌ها؛

۳. دارا بودن یک هویت جامع و واحد [۴].

ویژگی نخست، ناظر به این جهانی بودن تمدن است؛ ویژگی دوم ناظر به یکپارچگی آن و ویژگی سوم ناظر به روح کلی و مشترک حاکم بر تمدن است. چنین کلان نظام اجتماعی می‌تواند جامعه را به سوی پیشرفت و تعالی و وضعیت برتر و آرمانی سوق دهد. آن چه که از نظر ما قابل توجه است اینکه در این نوشتار هر دو تعریف فوق به نوعی مد نظر قرار دارند و حاکمیت شایستگیان باید فضایی فراهم آورد که تمدن به معنای آرمانی و کلان آن امکان وقوع و ظهور و بروز یابد.

تمدن اسلامی

در مورد تعریف تمدن اسلامی نیز دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد و تعاریف متعددی از آن ارائه شده است. در این میان دو دیدگاه وجود دارد:

نخست، دیدگاهی که وصف یا قید «اسلامیت» را در اصطلاح تمدن اسلامی به معنای واقعی دانسته و تمدن اسلامی را تمدنی برآمده از متن دین و آموزه‌های آن می‌داند. قائلان به این دیدگاه با نگرش حداکثری بر این باورند که «تمدن اسلامی، تمدنی است که کاملاً برآمده از متن دین و آموزه‌های اصیل دینی (قرآن و سنت) بوده و

تنها اسلام در آن حاکم باشد.» از نظر این گروه، تمدن اسلامی باید به معنای حقیقی کلمه، اسلامی و برآمده از آموزه‌های اسلام باشد و در غیر این صورت، نمی‌توان آن را اسلامی نامید. تمدن اسلامی، تمدنی دینی است که همه مؤلفه‌های آن بر محور اسلامی می‌گردد. بدین ترتیب، تمدن اسلامی از همه ویژگی‌های تمدن الهی در چارچوب آموزه‌های قرآنی و متکی بر سنت پیامبر اکرم (ص) برخوردار است [۶].

دوم، دیدگاهی که معتقد به تمدن قدر مقدور و قدر متقین، یعنی همان «تمدن مسلمانان» است. از نظر این گروه، «تمدن اسلامی تمدنی است که مسلمانان پدید آورده اند؛ اعم از آنکه برآمده از متن دین و آموزه‌های آن باشد یا از خارج از دین بوده، اما به وسیله مسلمانان و با عاملیت آنان، پدید آمده است.» بسیاری از تاریخ پژوهان و تمدن پژوهانی که از تمدن اسلامی سخن گفته اند، همین برداشت و تعریف از تمدن اسلامی را در ذهن داشته‌اند. برای نمونه، سید جعفر شهیدی یا چنین نگرشی معتقد است که «تمدن اسلامی مجموعه آداب و رسوم مشترک میان ملت‌های مسلمان است و نباید پنداشت چون این تمدن نام اسلامی به خود گرفته، مظاهر آن همگی برگرفته از قرآن و سنت بوده و دگرگون پذیر نیست. این دقیقاً نقطه عزیمت و افتراق تمدن از حکم شرعی است» [۲].

تفاوت این دو نوع تعریف از تمدن اسلامی در بحث حاضر، این است که بر مبنای دیدگاه نخست، اگر معتقد به واقعی بودن پسوند اسلامی باشیم، آن گاه نقش دانشگاه اسلامی، کارگزاران صالح و شایسته، حوزه‌های علمیه و علمای دین و در یک کلام شایستگیان و افراد واجد اهلیت و شایستگی در این تمدن، چه در مقام ثبوت و چه در مقام ثبات، محوری خواهد بود؛ زیرا رسالت اصلی تبیین آموزه‌ها و معارف دینی و تحقق آن بر عهده همین‌ها است. بر مبنای دیدگاه دوم، حوزه‌های علمیه و عالمان دین نیز جایگاه و نقشی مشابه و هم وزن سایر نخبگان و گروه‌ها خواهند داشت. اگر چه بر مبنای دوم نیز طبق دیدگاه بسیاری از صاحب نظران، اسلام عنصر اساسی تمدن اسلامی به شمار می‌رود و باز حوزه علمیه نقش مهمی بر عهده دارد.

تمدن نوین اسلامی

چنانچه پیشتر نیز بیان شد «تمدن سازی» به مفهوم طی شدن یک فرایند و مسیر پیچیده و چند بعدی از پیشرفت

۶. قدرت دفاعی و توان نظامی نیروهای مسلح و اقتدار بالای جمهوری اسلامی ایران از جنبه‌های گوناگون موشکی، هسته‌ای و... که موجب ثبات و امنیت ایران شده است.

۷. وجود روحیه انقلابی و استکبار ستیزی، خودباوری، ۸ سال دفاع مقدس، رویش های فکری و برخورداری از پیام‌های جهانی جذاب و مبتنی بر صلح و عدالت و انسان دوستی همه و همه موجب اقتدار معنوی و جایگاه ممتاز ایران اسلامی و ملت ایران در پیش چشم ملت های مسلمان و آزادی خواه شده است.

در یک بیان ساده، تمدن نوین اسلامی عبارت است از ظهور و بروز مادی و معنوی پیشرفت های هدفمند، نظام‌مند و نوظهور امت اسلامی با محوریت ایران بر اساس تعالیم اسلامی در تمامی عرصه های اجتماعی که شکلی معنادار و منضبط به خود گرفته و جامعه اسلامی را به مقاصد خود نزدیک می کند.

وجه تمایز تمدن نوین اسلامی از تمدن اسلامی در این است که وقتی از تمدن اسلامی به صورت مطلق بحث می‌شود، اغلب ناظر به تمدن تاریخی و پیشین مسلمانان است؛ اما قید «نوین» در تمدن نوین اسلامی گویای آن است که سخن از تمدنی جدید در میان است که در حال شکل گیری بوده و در آینده تحقق خواهد یافت. در دیدگاه آیت الله خامنه ای، تمدن نوین اسلامی به عنوان هدف و آرمان انقلاب اسلامی و چشم‌اندازی برای آینده جهان اسلام و امت اسلامی مطرح شده و تأکید می‌شود که «امروز هدف همه مسلمانان باید ایجاد تمدن اسلامی نوین باشد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۰۶/۲۷) و هدف نهایی امت اسلامی نمی‌تواند چیزی کمتر از «ایجاد تمدن درخشان اسلامی» باشد و امت اسلامی با همه تفاوت‌های خود، باید به جایگاه تمدنی مطلوب قرآن دست یابد (خامنه ای، ۱۳۹۲/۰۲/۰۹).

تمدن نوین اسلامی، آرمان انقلاب اسلامی و به نوعی هدف نهایی آن به شمار می‌رود. مقام معظم رهبری در ترسیم مراحل پنج گانه انقلاب اسلامی نیز، ایجاد تمدن نوین اسلامی را به عنوان مرحله پایانی این مسیر ترسیم نموده‌اند. همچنین اتصال تمدن نوین اسلامی به جامعه مهدوی و زمینه‌سازی برای ظهور منجی عالم بشریت مورد نظر است. در حقیقت، تمدن نوین اسلامی، راه رسیدن به جامعه آرمانی را پیش روی مسلمانان و بلکه بشریت

های مادی و معنوی چنانچه در یک محور و میدان کانونی رقم بخورد آن نقطه را «مهد تمدن» می نامیم. در خصوص تمدن نوین اسلامی بر این باور هستیم که ایران در طول چهار دهه گذشته تا حدودی توانسته است نقش مهم و محوری در تولد و شکوفایی یک تمدن نوین ایفا کند. انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ هجری شمسی، با احیای خودباوری و ایستادگی در برابر هژمونی غرب، سهمی اساسی در احیای آرمان شکل گیری تمدن اسلامی داشته است. انقلاب اسلامی با گفتمانی ه در مواجهه با دو ابر قدرت شرق و غرب عالم مطرح ساخت خودباوری و اعتماد به نفس را در میان امت اسلامی و کشورهای مسلمان تقویت نمود. با استقرار نظام سیاسی جمهوری اسلامی، جامعه مدنی جدیدی با پایه های عقلانی و قرآنی در ایران رقم خورد که این تجربه نوین حکمرانی و حکومتداری، توانست مسیر پیشرفت های علمی و فناوری را علیرغم همه فشارها و تحریم ها را برای خود هموار نماید. ظرفیت های بی شمار تمدن ایران در نیم قرن اخیر این موضوع را که ایران می تواند محور و کانون شکل گیری تمدن نوین اسلامی باشد تقویت می کند. برخی از این متغیرها و ظرفیت ها عبارتند از:

۱. وجود نظام رهبری مبتنی بر اندیشه ولایت فقیه که از توان و مشروعیت بالای راهبری و هدایت‌گری در ایران و کشورهای مسلمان برخوردار است.
۲. انسجام و همبستگی ملی ایرانیان علیرغم وجود اقوام و نژادها که نه یک تهدید بلکه یک مزیت اقتدار آفرین برای ایران و ایرانیان شده است و تنوع و تکثر قومیتی موجب تحکیم مناسبات ملی و مذهبی شده است.
۳. ثروت های خدادادی و منابع زیرزمینی در عرصه نفت و گاز و معادن که ایران را به یک کشور ثروتمند و غنی تبدیل کرده است هر چند در استفاده عالمانه و هوشمندانه از آن ها اختلالاتی وجود داشته است؛
۴. موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی ایران به عنوان نقطه‌ای خاص که اشراف به کشورهای اسلامی و شاهراه‌های ارتباطی منطقه دارد و از توان بالای تسلط بر فرایندهای پیشرفت این کشورها در مسیر تمدن نوین اسلامی برخوردار است.
۵. فرهنگ غنی ایرانی - شیعی و سابقه تمدنی ۷ هزار ساله ایرانی و تلفیق آن با اندیشه ناب اسلامی، قرآنی و شیعی در طول ۱۴۰۰ سال گذشته؛

تجارب در ادوار گوناگون تاریخی اشاره کرد که به ایران امتیازات قابل توجهی در مسیر نیل به تمدن‌سازی اسلامی اعطا می‌کند.

یکی از اصلی‌ترین مقاصد انقلاب اسلامی و استقرار نظام جمهوری اسلامی از سال ۱۳۵۷، مقدمه چینی برای رسیدن به تمدن نوین اسلامی بوده است. البته باید تصریح کرد اگر بتوان به تمدن دست یافت می‌توان امیدوار بود که بخش عمده‌ای از اهداف اسلامی و دینی هم محقق شوند. انقلاب اسلامی نقش مغز متفکر و قوه محرکه تمدن نوین اسلامی را بر عهده دارد. با پیروزی جمهوری اسلامی در ایران، خودباوری و اتکا به نفس در میان ملت‌های اسلامی روز به روز تقویت شده است.

پس هنگامی که از تمدن نوین اسلامی سخن می‌گوییم مقصود ما عبارت است از پیشرفت‌های همه جانبه، مبتکرانه و متمایزی که نظم و مناسبات مدنی تازه‌ای را بر اساس تعالیم اسلامی با محوریت عدالت برقرار نموده و فرصت‌های ملموسی را برای رشد توأمان مادی و معنوی انسان‌ها فراهم کند [۱۷].

بدیهی است در این راه، بخش مهمی از بسترها و زمینه‌ها فراهم نیستند و از جنبه‌های عملیاتی و ابعاد نظری کاستی‌های بسیاری وجود دارند اما داشتن خودباوری و وجود انسان‌های شایسته و کارگزاران معتقد و توانمند بیش از هر چیز تعیین کننده هستند. این دو عامل یعنی «خودباوری» و «حاکمیت شایستگان»، زیربنای نظری و عملی هر اقدام و رویکرد هدف‌گذاری کلانی است که ما را به سمت و سوی تمدن اسلامی سوق خواهند داد.

حال چگونه شایسته‌سالاری را در نظام سیاسی و مدیریتی کشور حاکم سازیم؟ این پرسشی است که در پایان مباحث باید به آن پاسخ داده شود.

در نظام سیاسی جمهوری اسلامی، عموماً از طریق دو قالب افراد در مناصب و مسئولیت‌های کلان و تأثیرگذار به کار گرفته می‌شوند؛ یا از طریق انتخابات که مردم مستقیماً فرد یا افرادی را برای تصدی یک سمت و عنوان انتخاب می‌کنند و یا از طریق انتصاب و نصب که در سلسله مراتب ساختاری و اداری فردی توسط مقام مافوق در یک منصب قرار می‌گیرد.

در جریان برگزاری انتخابات، مردم مستقیماً هر چهار سال یکبار فردی را به عنوان «رئیس قوه مجریه» بر می‌گزینند که او به مثابه «رئیس‌جمهور» جمع زیادی از افراد را در

می‌گشاید و مقدمه آن به شمار می‌آید. چنین نگرشی در نقطه مقابل دیدگاه کسانی است که معتقدند جهان قبل از ظهور، مملو از ظلم و فساد می‌گردد یا باید چنین شود و ظهور منجی برای نجات بشریت از این وضعیت است. طرح ایده تمدن نوین اسلامی بدین معناست که برای رسیدن به ظهور باید شرایط لازم فراهم گردد و اوج تمهید این شرایط و ملزومات در این تمدن محقق می‌گردد. تمدن نوین اسلامی، مظهر تحقق آموزه‌ها و آرمان‌های اسلامی در جهان پیش از ظهور به شمار می‌رود. تعبیر جامعه اسلامی به عنوان مرحله پیش از تحقق تمدن اسلامی نیز بدان معناست که نخست باید یک جامعه اسلامی تمام عیار ایجاد شود تا در چنین بستری زمینه ایجاد تمدن نوین اسلامی فراهم گردد.

وقتی از تمدن نوین اسلامی صحبت به میان می‌آوریم یعنی ظرفیت فرهنگ و اندیشه اسلامی را برای خلق جهانی تازه فرض دانسته‌ایم و بیش از هر چیز به آن به منزله یک تمدن نرم می‌نگریم که فرهنگ، فکر و عقلانیت اسلامی در آن ظهور و بروز یافته است. اصل «عینیت یافتگی» در ساحت تمدن‌سازی اصلی غیرقابل عدول به شمار می‌رود لذا فرهنگ وقتی در قامت یک تمدن آشکار می‌شود که فرصت‌های ظهور عینی آن به اشکال گوناگون از جمله در قالب یک نظم جدید فراهم شده باشد. این نظم جدید هم شامل تحول در قواعد یا روابط اجتماعی است و هم تمام ساحت‌های زندگی فردی و اجتماعی انسان را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. تمدن نوین اسلامی بستری است مادی و معنوی برای فراهم کردن فرصت‌های مساعد برای رشد و کمال وجه انسانی انسان؛ یعنی دست یافتن به کرامت حقیقی انسان. بیش از احیای کرامت انسانی، نیازمند احیای عقلانیت به مفهوم تعادل بخشی میان عقل کلی - برهانی و عقل ابزاری هستیم [۱۷].

«ایران امروز» به مثابه محور اصلی تمدن نوین اسلامی است و از ظرفیت‌ها و شرایط منحصر به فردی برخوردار است که به آن زمینه ایفای نقش محوری می‌دهد. از ظرفیت‌های نرم‌افزاری گرفته تا ذخایر و ثروت‌های خدادادی و از موقعیت استراتژیک و ژئوپلتیک جغرافیایی گرفته تا اقتدار نظامی و امنیتی و علاوه بر اینها تفکر و اندیشه تمدنی نیز در میان رهبران و نخبگان ایرانی یک مسأله و دغدغه جدی بوده و هست. به همه این‌ها باید وجود یک سابقه عظیم تمدنی و غیرقابل انکار و انباشت

افکار عمومی و نقش آفرینی رسانه‌ها و تربیون‌های مؤثر بر رفتار شهروندان در فرایند انتخابات می‌توان به انتخاب شایستگیان و روی کارآمدن افراد دغدغه‌مند؛ هوشمند و توانمند از سوی جامعه امیدوار بود.

در شکل دوم یعنی به کارگیری و گزینش افراد در مناصب مهم سیاسی و اجرایی کشور در سلسله مراتب اداری، دیگر مردم نقش مستقیمی ندارند و حتی مطلع هم نمی‌شوند که بر اساس چه مناسباتی و چه روابط و بده بستان‌هایی افرادی در مسئولیت‌ها و پست‌های گوناگون به کار گرفته می‌شوند؟ از جمع حدود سه هزار نفری مدیران و کارگزاران ارشد نظام سیاسی به غیر از ۲۹۰ نماینده مجلس، شخص رئیس‌جمهور و حدود ۲۰ الی ۲۵ نفری که به عنوان وزیر از سوی مجلس رأی اعتماد می‌گیرند و مردم در جریان امر هستند، بقیه مسئولان و رؤسای سازمان‌ها، معاونین وزراء، استانداران، شهرداران و فرمانداران کلان شهرها، مدیران عامل شرکت‌های مهم اقتصادی و نفتی کشور در سایه یک سری معادلات و مناسبات دیگر به کار گرفته می‌شوند که متأسفانه اصل شایسته‌سالاری و گزینش بهترین و توانمندترین افراد در این وادی اساساً یا به چشم نمی‌خورد یا اگر هم چند فرد شایسته به کار گرفته شوند با وجود این افراد معدود، اتفاق چشمگیری در روند کلی امور حادث نخواهد شد.

مناسبات فامیلی، بحث آفازاده‌ها و انتصاب سببی و نسبی به بزرگان و شخصیت‌های دینی و سیاسی، ارتباطات سیاسی و وابستگی‌های حزبی و گروهی، علقه‌های قومیتی و محلی‌گرایی، همشهری‌بازی، سفارش‌پذیری، بده بستان‌های محافل قدرت، ملاحظات و رویکردهای امنیتی و مواردی از این دست مهم‌ترین عوامل و زمینه‌های به کارگیری افراد در مسئولیت‌های و پست‌های مدیریتی کشور در طول ۴ دهه گذشته بوده‌اند.

موضوع دیگر اینکه با وجود باور به شاخص‌ها و ویژگی‌های شایستگیان و انسان‌های شایسته که می‌توانند در جایگاه حکومت داری و منصب حکمرانی قرار گیرند، این امر بعضاً با اختلاف سلیقه‌ها و برداشت‌ها مواجه بوده و نیز رویکردهای سیاسی و جناحی بر آن سایه افکنده‌اند. در جمهوری اسلامی ایران، حدود ۵ دهه سخن از شایسته‌سالاری و سپردن امور به افراد واجد شایستگی گفته شده ولی در عمل در بخش عمده‌ای از ارکان حکومت شایسته‌سالاری رخ نداده و ملزومات عینیت

مسئولیت‌های گوناگون به کار می‌گیرد؛ از وزیر و استاندار و سفیر گرفته تا معاونین رئیس‌جمهور و رؤسای سازمان‌ها و نهادهای دولتی. همچنین هر ۴ سال یکبار مردم مستقیماً افرادی را به عنوان «نماینده» خود به قوه مقننه و نهاد قانون‌گذاری کشور گسیل می‌دارند که به نمایندگی از مردم هم نقش نظارتی بر کلیه امور جاری کشور داشته باشند و هم بهترین، جامع‌ترین و راهگشاترین قوانین و مقررات را به تصویب برسانند تا نظم بخشی و بسط عدالت و امنیت و رفاه که اصلی‌ترین شاخصه‌های توسعه و پیشرفت قلمداد می‌شوند، در جامعه نهادینه شوند. در تشکیل شوراهای شهر و روستا نیز مردم مستقیماً حضور دارند. همچنین در فرایند تشکیل هیأت وزیران این نمایندگان منتخب مردم هستند که صلاحیت و توانمندی وزیران پیشنهادی رئیس‌جمهور را بررسی نموده و با رأی اعتماد خود آن‌ها را در جایگاه خود تثبیت می‌کنند.

آیا این نمایندگان که مستقیماً منتخب مردم به شمار می‌آیند شایسته و واجد صلاحیت هستند؟ آیا مردم انتخاب‌های دقیق و درستی داشته‌اند و با شناخت و درک اهمیت جایگاه نمایندگی، آن‌ها را بر گزینده‌اند؟ آیا واقعاً ۲۹۰ شخصی که به خانه ملت رهسپار شده‌اند «عصاره فضایل ملت» هستند؟ آیا این افراد به مباحثی چون منافع مردم، پیشرفت همه جانبه کشور و اهداف و آرمان‌های نظام سیاسی که یکی از آن‌ها می‌تواند تمدن‌سازی باشد، می‌اندیشند؟ این‌ها سؤالاتی جدی هستند که در نقد دموکراسی و فرایند برگزاری انتخابات در کشورهای مختلف مطرح می‌شوند زیرا مردم و مشارکت کنندگان در انتخابات، تحت فضای سیاسی و جو زندگی ناشی از فعالیت رسانه‌ها و احزاب و یا تحت فشار و تأثیر شرایط اجتماعی و اقتصادی شخصی و گروهی خود دست به انتخاب افراد می‌زنند و در این گزینش چندان به مباحث تخی، احراز شایستگی و توانمندی افراد و اهمیت مسئولیت آن‌ها در حال و آینده توجهی نمی‌کنند. بنابراین بر اساس تجربه ای که تاکنون رقم خورده از انتخاب مستقیم مردم چندان نمی‌توان انتظار شایسته‌سالاری و حاکمیت بهترین افراد در مناصب قانون‌گذاری، تصمیم‌سازی و پیشرفت، جهش اقتصادی و تولید ثروت داشت. از این رو در برخی از نظام‌های سیاسی و انتخاباتی، به انتخابات غیر مستقیم و دو درجه‌ای روی می‌آورند که پرداختن به آن‌ها از مجال این مقال خارج است اما با توجه دادن مردم و آموزش

روش تحلیل مضمون (تماتیک)، روشی برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی است و غالباً برای مجموعه‌ای از متون پیاده شده از مصاحبه یا بحث‌های گروهی استفاده می‌شود. این روش شامل یک فرایند شش مرحله‌ای است:

۱- آشنایی، ۲- کدگذاری، ۳- تولید مضامین، ۴- بررسی مضامین، ۵- تعریف و نام گذاری مضامین و ۶- نوشتن. این فرایند اولین بار توسط براون و کلارک در تحقیقات روان‌شناسی توسعه یافت و به واسطه انعطاف‌پذیر بودن در پژوهش‌های کیفی در سایر علوم نیز به کار گرفته شد. مضمون یا تم^۱ عنصر کلیدی در این روش است. مضمون‌ها پر ارزش‌ترین واحدهایی هستند که در تجزیه و تحلیل محتوا باید مد نظر قرار گیرند و منظور از مضامین معنای خاصی است که از یک کلمه یا جمله یا پاراگراف مستفاد می‌شود. به عبارت دیگر با این روش تلاش می‌شود ضمن تحلیل داده‌های متنی، داده‌های پراکنده نیز به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل شوند و محقق را در جمع بندی فرضیه و تکمیل پژوهش خود یاری کنند. به طور کلی، تحلیل مضمون روشی است برای دین متن، برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهراً نامرتبط، تحلیل اطلاعات کیفی، مشاهده نظام‌مند مشخص، تعامل گروه، موقعیت، سازمان و یا فرهنگ و نهایتاً در صورت نیاز تبدیل داده‌های کیفی به داده‌های کمی.

۵- نحوه انجام تحلیل تماتیک در پژوهش حاضر

برای دستیابی به اهداف تحقیق یک پرسش ساده، گسترده و سراسر از ۱۳ نفر از خبرگان و نخبگان شامل سیاستمداران، اساتید حوزه و اعضای هیأت علمی دانشگاه مطرح شد (اسامی مصاحبه شوندگان - ضمیمه ۱) و آن سؤال این بود که آیا بدون حاکم شدن شایسته‌سالاری، می‌توان در مسیر تمدن‌سازی و تمدن نوین اسلامی گام برداشت؟ چرا؟ مصاحبه‌ها به صورت مکتوب یا شفاهی با این افراد انجام شد و در مرحله بعد به صورت نوشتاری ثبت و ضبط شدند.

براون و کلارک (۲۰۰۶) یک راهنمای شش مرحله‌ای برای انجام تحلیل تماتیک ارائه داده‌اند. در طول انجام کار، پژوهشگر از یک مرحله به مرحله بعد حرکت می‌کند اما

بخشی به تمدن و تمدن‌سازی تحقق نیافته‌اند. هر جناح سیاسی شامل چپ و راست یا اصلاح طلب و اصولگرا با تعریف و نگاه سلیقه‌ای خود افرادی را تحت عنوان شایستگان و افراد متخ و... در مناصب سیاسی و اجرایی کلان و مهم کشور گماشته‌اند که از نظر دیگری، شاید اساساً شایسته و متعهد و... نباشند! بنابراین یکی از دشواری‌های تحقیق که در مصاحبه با نخبگان و خبرگان و اساتید جامعه شناسی خود را نمایان ساخت، همین مسأله بود که شایسته‌سالاری از منظر کدام جناح و تفکر مدیریتی و سیاسی مورد نظر است؟! با وجود تأکید محقق بر اینکه نگاه ما به مسأله اساساً سیاسی و جناحی نیست و یک فرضیه کلان و کلی را مطرح ساخته‌ایم رویکرد مصاحبه شوندگان در این تحقیق با مثال‌هایی که بیان داشته‌اند گویای این است که مقوله شایسته‌سالاری در جمهوری اسلامی تا حدود زیادی در ورطه رقابت‌های سیاسی و تفکرات جناحی افتاده و تحت تأثیر منافع اشخاص، احزاب و دسته بندی‌های سیاسی بوده است. یعنی باز هم اگر تلاش و دغدغه ای برای رعایت شایسته سالاری بوده در عمل چندان اتفاق مهم و ماندگاری صورت نگرفته افراد صلاحیت‌دار و شایسته و واجد استحقاق در مناصب و مسئولیت‌های خطیر بدون هیچ پیش داوری و رویکردهای سلیقه ای به کار گرفته نشده‌اند.

۴- روش شناسی

یکی از مهم‌ترین ابزارهای روش کیفی، «مصاحبه» است. با انجام مصاحبه و طرح پرسش یا پرسش‌هایی می‌توان نظرات نخبگان و صاحب‌نظران یک حوزه مهم را استخراج کرد. در روش کیفی، مصاحبه عمیق به صورت فزاینده‌ای مورد استفاد قرار می‌گیرد. استفاده از تکنیک مصاحبه در روش کیفی بسیار زیاد است و این تکنیک به یک روش‌شناسی خاص تعلق ندارد.

ما در این پژوهش پس از گردآوری اطلاعات با ابزارهای کتابخانه‌ای و مصاحبه با نخبگان و خبرگان موضوع مورد نظر، با روش «تحلیل مضمون» یا «تماتیک» نسبت به کدگذاری و تم‌سازی مهم‌ترین مفاهیم و نکات مشترکی که مورد اشاره حداکثر مصاحبه شوندگان قرار گرفته خواهیم پرداخت.

1. Theme

معنایی نگارش شده است. کدها مورد بررسی مجدد و اصلاح و تجمیع قرار گرفتند و با مقایسه برخی از آن‌ها کدهای جدید و کلی به دست آمدند. نهایتاً ۳۱ کد از کل مطالب و مباحث است خارج گردید.

در مرحله سوم تم‌ها بر اساس اهمیت خود را مشخص می‌سازند اما تلاش شد با شناسایی تم‌ها، کنکاش برای یافتن تم‌های فرعی ادامه یابد تا از این طریق تم‌های جدید و تکمیلی نیز به دست آیند.

۶- یافته‌ها

در این بخش به بررسی تم‌های اولیه و نهایی پرداخته شده است.

مراحل لزوماً خطی نیستند و ممکن است چندین بار بین آن‌ها جلو و عقب برود. این شش مرحله عبارتند از:

۱. آشنایی با داده‌ها
  ۲. تولید کدهای اولیه (استخراج مفاهیم)
  ۳. جستجو برای تم
  ۴. بررسی تم
  ۵. تعریف تم‌ها
  ۶. نگارش و تحلیل نهایی
- در مرحله اول، آن چه از مصاحبه‌ها به دست آمد به صورت نوشتاری مورد بررسی و دقت قرار گرفت. سپس در مرحله دوم داده‌ها، سازماندهی شدند. کد گذاری، داده‌های زیاد را به تکه‌های کوچک مفهومی تقلیل می‌دهد. تولید کدهای اولیه به معنای استخراج مفاهیم اولیه از عبارات

جدول شماره ۱. تم‌های اولیه

تم‌های فرعی	مفهوم (کد اولیه)	ردیف
ویژگی‌های شخصیتی	تعهد و تقید دینی داشتن	۱
	پاکدست بودن	۲
	اخلاص در کارها داشتن	۳
	امانت داری	۴
	اهلیت داشتن	۵
صلاحیت‌های ذاتی و اکتسابی	هوشمندی و استعداد	۶
	برنامه محوری و استراتژی داشتن	۷
	باهوش و خلاق	۸
	مسئولیت پذیری	۹
	اهل تفکر و مشورت پذیری	۱۰
	اصول حرفه‌ای و مدیریتی	۱۱
ویژگی‌های رفتاری کارگزاران	مردمی بودن و روحیه خدمت به خلق	۱۲
	دغدغه خاطر داشتن نسبت به جامعه	۱۳
	قانون مداری و ضد تبعیض	۱۴
	فساد ستیزی و عدالت خواهی	۱۵
کیفیت شناسایی شایستگیان	مصادق یابی درست و نه سلیقه‌ای	۱۶
	فرصت‌های برابر برای همه نخبگان	۱۷
	پرهیز از رویکردهای تنگ نظرانه و تبعیض آمیز	۱۸
کم و کیف به کارگیری افراد شایسته	سپردن امور به افراد کاردان	۱۹
	سپردن امور به افراد کار بلد و امتحان پس داده	۲۰
	افرادی که روحیه انجام کارهای بزرگ دارند	۲۱
	افراد قانونمند، منضبط و تربیت یافته	۲۲
	تقویت نقش احزاب سیاسی	۲۳

ردیف	مفهوم (کد اولیه)	تم‌های فرعی
۲۴	خلق ثروت در جامعه	تقویت ظرفیت‌های جامعه برای نیل به تمدن‌سازی
۲۵	گام برداشتن در مسیر توسعه و پیشرفت	
۲۶	خلق رفاه همگانی و امنیت عمومی	
۲۷	تقویت پایه‌های اقتصادی کشور	
۲۸	فرصت برای پیشرفت نخبگان	
۲۹	تعامل با فرهنگ‌ها و تمدن‌های گوناگون	
۳۰	مطالعه تجربیات موفق دنیا در مسیر پیشرفت	
۳۱	پرهیز از سطحی نگری، شعار زدگی و رویکردهای احساسی و هیجانی	

یعنی الگوهایی را در داده‌ها توصیف می‌کردند که به سؤال تحقیق مربوط بودند. اکثر مفاهیم مربوط به یک تم هستند گرچه بعضی از آن‌ها با بیش از یک تم ارتباط دارند.

در مرحله چهارم این مسأله بررسی شد که آیا تم‌های فرعی ایجاد شده به خوبی مفاهیم تحت شمول خود را پوشش می‌دهند یا خیر؟ در این مرحله، تم‌های اولیه را که در مرحله ۳ شناسایی شد، بررسی و اصلاح می‌گردند و توسعه داده می‌شوند. در واقع به تم‌های اصلی می‌رسیم. باید توجه داشت هر تم داده‌های زیادی برای پشتیبانی داشته باشد و مفاهیم موجود باید مربوط به موضوع جداگانه یا متفاوتی نباشد.

در این مرحله تم‌های فرعی شامل ویژگی‌های شخصیتی و صلاحیت‌های ذاتی و همچنین ویژگی‌های اکتسابی مورد توجه قرار گرفته‌اند. کم و کیف به کارگیری شایستگان و کیفیت شناسایی ایشان بر اساس شاخص‌ها و ویژگی‌هایی بیان شده است. این شاخص‌ها توسط کارشناسان و افرادی که مورد مصاحبه قرار گرفته‌اند نیز مورد تاکید و توجه قرار گرفته است. در ادامه تقویت ظرفیت‌های جامعه برای نیل به تمدن‌سازی مورد توجه واقع شده است از جمله تقویت پایه‌های اقتصادی کشور، خلق ثروت در جامعه، خلق رفاه همگانی و امنیت عمومی. در پایان این مرحله، مفاهیمی (کدها) که به نظر می‌رسید نکته خاصی در مورد سؤال پژوهش می‌گویند در تم‌های وسیع‌تر سازماندهی شدند. تم‌ها، عمدتاً توصیفی بودند

جدول شماره ۲. تم‌ها در انتهای مرحله چهارم

ردیف	مفهوم (کد اولیه)	تم‌های فرعی	تم اصلی
۱	تعهد و تقید دینی داشتن	ویژگی‌های شخصیتی	وضعیت شایسته بودن
۲	پاکدست بودن		
۳	اخلاص در کارها داشتن		
۴	امانت داری		
۵	اهلیت داشتن		
۶	هوشمندی و استعداد	صلاحیت‌های ذاتی و اکتسابی	
۷	برنامه محوری و استراتژی داشتن		
۸	باهوش و خلاق		
۹	مسئولیت پذیری		
۱۰	اهل تفکر و مشورت پذیری		
۱۱	اصول حرفه‌ای و مدیریتی		
۱۲	مردمی بودن و روحیه خدمت به خلق	ویژگی‌های رفتاری کارگزاران	وضعیت مدیریتی

ردیف	مفهوم (کد اولیه)	تم‌های فرعی	تم اصلی
۱۳	دغدغه خاطر داشتن نسبت به جامعه		
۱۴	قانون‌مداری و ضد تبعیض		
۱۵	فسادستیزی و عدالت خواهی		
۱۶	مصادق یابی درست و نه سلیقه‌ای	کیفیت شناسایی نخبگان	
۱۷	فرصت های برابر برای همه نخبگان		
۱۸	پرهیز از رویکردهای تنگ‌نظرانه و تبعیض‌آمیز		
۱۹	سپردن امور به افراد کاردان	کم و کیف به کارگیری شایستگان	وضعیت به کار گرفتن
۲۰	سپردن امور به افراد کار بلد و امتحان پس داده		
۲۱	افرادی که روحیه کارهای بزرگ دارند		
۲۲	افراد قانونمند، منضبط و تربیت یافته		
۲۳	تقویت نقش احزاب سیاسی		
۲۴	خلق ثروت در جامعه	تقویت ظرفیت‌های جامعه برای نیل به تمدن سازی	
۲۵	گام برداشتن در مسیر توسعه و پیشرفت		
۲۶	خلق رفاه همگانی و امنیت عمومی		
۲۷	تقویت پایه های اقتصادی کشور		
۲۸	فرصت برای پیشرفت نخبگان		وضعیت اجتماعی و فرهنگی
۲۹	تعامل با فرهنگ ها و تمدن های گوناگون		
۳۰	مطالعه تجربیات موفق دنیا در مسیر پیشرفت		
۳۱	پرهیز از سطحی‌نگری، شعارزدگی و هیجان‌زدگی		

فرهنگی. سایر مفاهیم در قالب ۶ تم فرعی دسته بندی شده است.

۷- بحث و نتیجه گیری

با در نظر گرفتن مباحثی که مطرح شد و اوصافی که برای کارگزاران و نخبگان سیاسی طی گفتگو با صاحب‌نظران گوناگون بیان شد کارگزاران و نخبگان عرصه قدرت و سیاست که وظیفه حکومت‌داری، حکمرانی و مدیریت شئون کلان اجتماع و مردم را به دست دارند، از جایگاه مهمی در حرکت و تعالی جامعه برخوردارند و بدون اصل شایسته‌سالاری و بدون سپردن امور به افراد واجد اهلیت و شایستگی، گام برداشتن در مسیر نیل به توسعه و تمدن‌سازی با مختصاتی که بر شمرده شد امکان پذیر نیست. افراد شایسته و توانمند به عنوان حاملان اندیشه و فکر و عاملان عینیت بخشیدن به لوازم پیشرفت و توسعه همه جانبه کشور می‌توانند مسیر کلی حرکت جامعه و فرهنگ را طوری پیش برند که بتوان به ظهور و بروز مقدمات تمدن نوین اسلامی طی سال ها و دهه‌های آینده امیدوار بود. نکته حائز توجه در این پژوهش عبارت از این

تم‌ها در مرحله چهارم به گونه‌ای تعریف و ایجاد شدند که تمامی مجموعه داده را شامل شوند و هیچ داده‌ای (به جز داده‌های غیر مرتبط با موضوع) بیرون از شمول تم‌ها باقی نماند.

مرحله پنجم اصلاح نهایی تم هاست تا بتوان آن را تعریف کرد و فهمید که هر تم چه می‌گوید؟ و چه نوع ارتباطی بین تم‌ها وجود دارد؟ در این پژوهش، آن چه به عنوان رابطه شایسته‌سالاری و تمدن‌سازی در نظر گرفته شده یک تم کلی است که در تم‌های دیگر ریشه دارد. در مرحله ششم و پایانی، گزارش نهایی حاصل از تحلیل تماتیک ارائه می‌شود و محقق با عنایت به تحقیق کیفی که انجام داده می‌تواند مسأله بودن موضوع را تبیین کند و فرضیه خود را به اثبات برساند.

در این جدول تم های اصلی و فرعی با هم مورد بررسی قرار گرفته اند و ۳۱ مفهوم استخراج شده از محتوای پژوهش و مصاحبه های انجام شده رابطه معناداری با هم پیدا کرده اند. ۳ تم اصلی عبارت هستند از وضعیت مدیریتی، وضعیت به کارگیری و وضعیت اجتماعی و

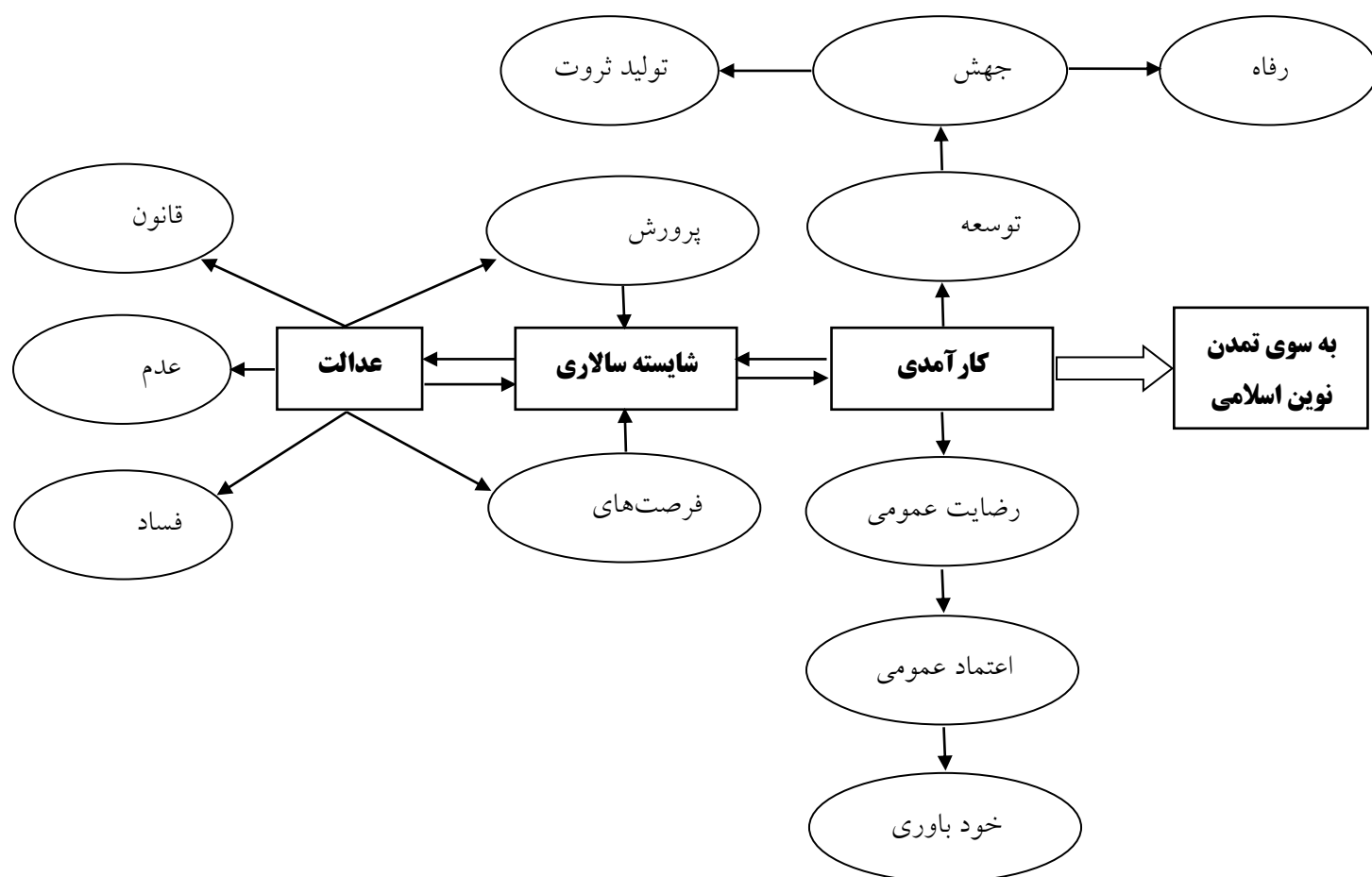

مسأله است که علیرغم باور همه صاحب نظران و کارشناسان به رابطه مستقیم اصل شایسته‌سالاری با آرمان و هدف تمدن‌سازی نوین اسلامی، یک دغدغه خاطر و نگرانی در ایشان مشاهده می‌شود و آن این که نباید شایستگی افراد و صلاحیت ایشان به واسطه اعمال سلیقه‌های فردی، گروهی و جناحی تحت الشعاع قرار گیرد. ملاک سنجش شایستگی و صلاحیت، فقط و فقط شایستگی و صلاحیت باشد نه رویکردهای منفعت طلبانه و حزبی و سیاسی. در حاکم ساختن اصل شایسته‌سالاری به عنوان زیربنای پیشرفت و توسعه کشور، باید فرصت‌های برابر برای همه نخبگان فراهم باشد و علقه‌های قومیتی و منطقه‌ای و روابط فامیلی و خانوادگی، ضابطه مندی را در اصل حاکمیت شایستگیان تحت تأثیر قرار ندهد. با شایسته‌سالاری، هم عدالت اجرا شده و هم به تزریق عدالت در ارکان جامعه کمک خواهد شد. با حاکم بودن انسان‌ای عادل، قانون و اخلاق و فسادستیزی نهادینه می‌شود و با وجود این‌ها نظام سیاسی و مدیریتی کارآمدتر و پویاتر می‌شود. اگر نظام سیاسی کارآمدتر بود

و مردم مشاهده کردند که واقعاً مدیران و حاکمان ایشان بر سبیل عدل و داد و قانون و اخلاق، حکمرانی و سیاست ورزی را پیشه خود ساخته‌اند، رضایت و اعتماد خود را به نظام سیاسی در بیان و عمل نشان می‌دهند. همه این شاخص‌ها، روح خودباوری و خیزش عمومی را در تلاش برای ساختن کشور و جامعه خود بر مبنای فضیلت‌ها و شاخص‌های تعالی بخش به کار می‌گیرند.

«تمدن‌سازی نوین اسلامی» حرف و هدف و آرمان بسیار بزرگی است و این کار بزرگ، انسان‌های بزرگ، شایسته، توانمند و هوشمند می‌طلبد. مقدمات این کار نیز مستلزم تلاش، برنامه ریزی، عدالت، خلق ثروت و رفاه، قانون مندی، اخلاق و خلاقیت است که تنها با رعایت اصل شایسته‌سالاری (به ترتیبی که در یافته‌های فوق بیان شد) ممکن خواهد بود. در نمودار زیر نقشه تماتیک رابطه مفهومی شایسته‌سالاری با مفاهیم کلان و مهمی که در مسیر ترقی و اعتلای جامعه لازم و ضروری هستند نشان داده شده است.

نقشهٔ تماتیک رابطه مفهومی شایسته‌سالاری و تمدن‌سازی نونی اسلامی - ایرانی

منابع

۱. اخوان کاظمی، بهرام. "درآمدی بر کارآمدی در نظام سیاسی"، تهران، نشر دانش و اندیشه معاصر. (۱۳۸۳).
۲. انصاری، محمد مهدی. "نخبة پروری سیاسی"، تهران، نشر دادگستر. (۱۳۸۶).
۳. آشوری، داریوش. "تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ"، تهران، نشر آگاه. (۱۳۸۱).
۴. بابایی، حبیب الله. "کاوش‌های نظری در الهیات و تمدن"، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی. (۱۳۹۳).
۵. توین بی، آرنولد. "بررسی تاریخ تمدن، ترجمه محمد حسین آریا"، تهران، نشر امیرکبیر. (۱۳۸۹).
۶. جان احمدی، فاطمه. "تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی"، قم، نشر معارف. (۱۳۸۸).
۷. جعفری، محمد تقی. "حکمت اصول سیاسی اسلام"، تهران، مؤسسه تدوین و نشر آثار علامه جعفری. (۱۳۸۹).
۸. جمعی از نویسندگان. "چیستی تمدن"، ترجمه سید محمد حسین صالحی، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی. (۱۳۹۸).
۹. خامنه‌ای، آیت الله سید علی، بیانات مقام معظم رهبری، <http://farsi.khamenei.ir>
۱۰. راسل، برتراند. "قدرت"، ترجمه نجف دریابندری، تهران، انتشارات خوارزمی. (۱۳۷۱).
۱۱. رشیدی، علی. "شایسته‌سالاری از کنفوسیوس و بودا و ارسطو تا آزمون شایستگی تحصیلی"، اطلاعات سیاسی و اقتصادی، ش ۲۲۰ - ۲۱۹. (۱۳۸۶).
۱۲. رویمر، جان، ای. "برابری فرصت، ترجمه محمد خضری"، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی. (۱۳۸۱).

۲۲. نصیری، محمد. "اقتراحی در باب تاریخ و تمدن اسلامی (فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۷). مجله معارف، شماره ۵۵، ۵-۱۷. (فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۷).
۲۳. هایز، توماس. "لویاتان"، ترجمه حسین بشیریه، تهران، نشر نی. (۱۳۸۰).
۲۴. هانتینگتون، ساموئل. "سامان سیاسی در جوامع دستخوش تغییر"، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، نشر علم. (۱۳۷۵).
25. Campbell, Tom (1990), Tustice, Humanites Press International, INC.
26. Young, Micheal (1994) The rise of The Meritocracy, Publisher Penguin, Transaction Publishers.
27. Clarke, V. & Braun, V. (2013) Teaching Thematic analysis: Overcoming Challenges and Developing Strategies for effective Learning. The Psychologist, 26 (2), 120- 123.
28. Braun, V. and Clarke V. (2006), Using Thematic Analysis in Psychology, Qualitative Research in Psychology, 3, 77-101.
29. Arrow, Kenneth (1994), Meritocracy and Economic Inequality, University of Chicago Press.
30. The Fontana (1988), Dictionary of Modern Thinking.
۱۳. سحرمانی، اسعد. "اندیشمند مصلح، ترجمه دکتر صادق آئینه‌وند"، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی. (۱۳۸۹).
۱۴. شریعتی، علی. "تاریخ تمدن (جلد ۱)، تهران، انتشارات قلم. (۱۳۹۴).
۱۵. شمس‌الدین، محمد هادی. "نظام الحکم و الاداره فی الاسلام"، بیروت. (۱۳۷۴).
۱۶. عمید، حسن. "فرهنگ فارسی عمید"، تهران، انتشارات امیرکبیر. (۱۳۷۶).
۱۷. غلامی، رضا. "جستارهایی در باب تمدن نوین اسلامی"، تهران، مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی. (۱۴۰۱).
۱۸. قانع عزآبادی، احمد علی. "علل انحطاط تمدن‌ها از دیدگاه قرآن"، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی. (۱۳۷۱).
۱۹. کرمی فقهی، محمد تقی و دیگران. "جستاری نظری در باب تمدن"، قم، انتشارات پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی. (۱۳۸۶).
۲۰. کلینی، محمد بن یعقوب. "اصول کافی"، تهران، انتشارات مکتبه الاسلامیه. (۱۳۶۰).
۲۱. لوکاج، هنری. "تاریخ تمدن (جلد ۱)"، ترجمه عبدالحسین آذرنگ، تهران، نشر آذرنگ. (۱۳۹۴).

ضمیمه ۱ - افراد مصاحبه‌شونده و عناوین آن‌ها

۱. دکتر منوچهر متکی؛ نماینده اولین دوره مجلس شورای اسلامی، دیپلمات، سفیر اسبق ایران در ژاپن و ترکیه، وزیر اسبق امور خارجه.
  ۲. حجت‌الاسلام و المسلمین مصطفی پورمحمدی؛ دادستان انقلاب، معاون وزیر اطلاعات در دهه ۱۳۶۰، رئیس اسبق سازمان بازرسی کل کشور، وزیر اسبق کشور، وزیر اسبق دادگستری، دبیرعالی جامعه روحانیت مبارز، رئیس مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
  ۳. حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر رضا غلامی؛ عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، پژوهشگر و محقق مطالعات تمدن، رئیس پژوهشگاه مطالعات فرهنگی، اجتماعی و تمدنی.
  ۴. دکتر علیرضا مرادی؛ پژوهشگر، نویسنده، عضو هیأت علمی پژوهشگاه مطالعات فرهنگی، اجتماعی و تمدنی.
  ۵. دکتر ابراهیم پولادی؛ پژوهشگر حقوقی، وکیل دادگستری، عضو هیأت علمی دانشگاه خوارزمی.
  ۶. دکتر سیدمحمد میرتبار؛ پژوهشگر، امام جمعه اسبق بندر انزلی، عضو هیأت علمی جامعه المصطفی‌العالیه.
  ۷. دکتر محمد حسینی‌مقدم؛ پژوهشگر ارشد مطالعات هوش مصنوعی (AI) و عضو هیأت علمی پژوهشگاه مطالعات فرهنگی، اجتماعی و تمدنی.
۸. خانم دکتر فاطمه براتلو؛ پژوهشگر، عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
  ۹. دکتر محمد باقر خرمشاد؛ رئیس اسبق سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، معاون سیاسی اسبق وزارت کشور، عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبایی.
  ۱۰. دکتر مصطفی کواکبیان؛ دبیرکل حزب مردم سالاری، نماینده ادوار مجلس شورای اسلامی در ادوار مختلف، عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبایی.
  ۱۱. دکتر سید شهاب‌الدین صدر، پزشک و رئیس اسبق سازمان نظام پزشکی کشور، نماینده ادوار مجلس شورای اسلامی.
  ۱۲. دکتر محمدجواد محمدی نوری، فعال سیاسی و رسانه‌ای، دبیر کل حزب جوانان ایران.
  ۱۳. دکتر اسدالله بادامچیان، دبیر کل حزب مؤتلفه اسلامی.
- * اکثر مصاحبه‌ها به صورت تلفنی انجام شده و پس از ضبط آن‌ها، پیاده‌سازی شده است. برخی نیز نظرات خود را مکتوب ارائه دادند.
- * زمان انجام مصاحبه بین اول آذر تا ۲۲ آذر ۱۴۰۲ و در تهران بوده است.
- * سعی شده است با رعایت بیطرفی از جناح‌ها و تفکرات سیاسی مختلف افرادی انتخاب شوند.

